Iċ-ċampella, il-plejn u x-xiber: logħob ta' fuq is-swar Maltin

kitba ta' Steve Borġ

Iċ-ċampella: logħba Bormliża bil-flus u l-ġebel

Tkellimt ma' Raymond Chircop Taċ-Ċirott, li joqgħod Bormla nhar it-Tnejn 7 ta' Ġunju 2004

"Meta tkun fqir trid tara kif se tivvinta l-logħob sabiex tgħaddi l-ħin. Logħba minnhom jisimha ċ-ċampella[i], li konna nilgħabu fuq is-sur ta' Santa Liena f'Bormla. Tintlagħab fuq it-torba, mhux il-qatran għaliex inkella jtiru l-flus u ċ-ċampella tibqa mixja. Tilgħab għal sold, tlett soldi u tmintax irbiegħi. Għal xejn ma tistax tilgħab għax ma hemmx sugu. Sa ħamsa u għoxrin ruħ f'logħba konna. Bniedem ikollu ftit flus f'butu. Ikollok xi tlettax-il sena u tilgħab mal-kbar ukoll."

"Xi trid tagħmel biex tilgħab? Issib ġebla barra u taħdimha għall-idejn, li tista' taħtafha sew. Dik insejjħulha ċ-ċampella. Imbagħad tagħmel għaxar passi lura mill-*master*, li kienet ġebla wieqfa li warajha jkun hemm il-flus ta' min daħal għal-logħba."

"Hija logħba tal-Ħadd filgħodu u tintlagħab fuq is-sur. Jien qatt ma smajt li lagħbuha ż-Żejtun fejn twelidt. Biex tibda naqtgħu bl-idejn. Ma tkunx taf kemm se joħorġu l-oħrajn u jista' jitla' sa mija. Il-flus tad-dħul fil-logħba jitqiegħdu wara l-*master* u jitgħattew bi ftit trab ħalli ma jtirux. Twaddab iċ-ċampella biex ittajjar il-*master* jew tqarribha lejn il-flus. Mhux faċli li tirbaħ ma' l-ewwel tefgħa. Iċ-ċampella tibqa' tilgħab fejn tinżel u ma tinġabarx. Ta' warajk jista' jilgħab fuqek biex iwarrbek, ibiegħdek u jidħol flokok hu."

"Jekk tilgħab ma' l-ewwel tefgħa u ċ-ċampella tiġi fuq il-flus, ma tirbaħx jekk il-*master* ikun għadu wieqaf. F'dan il-każ, iċ-ċampella tinġabar biex terġa' titfa' minn wara l-linja, dejjem, meta jkun imissek, għaliex sa dak il-ħin tkun għadek tilgħab. Jekk il-*master* ikun waqgħa u jkun imissek, għandek dritt li titlob li dan iwaqqfuh. Dan għaliex jekk ikun mimdud ikun hemm ċans kbir li toqorsu, itir il-bogħod mill-flus u ċ-ċampella ta' ħaddieħor tkun eqreb il-flus u jirbaħ hu."

"Mela biex tirbaħ irid ikollok iċ-ċampella eqreb lejn il-flus mill-*master* li jrid ikun mimdud. Issa jekk il-flus taru u l-*master*, li hu mimdud, ittajjar 'l hemm dawn il-flus jintrebħu skond iċ-ċampelli li hemm qribhom. Jistgħu jirbħu anki, ngħidu aħna, sebgħa f'daqqa u tirbaħ skond il-flus. Jista' jmissek ġiex tmintax irbiegħat u ieħor jirbaħ tlett skorfini tat-tlett soldi. Dan għaliex jekk id-dħul maqbul ikun xelin, int tkun tista' tpoġġi munita waħda ta' xelin jew jekk trid tnax -il sold."

"Jekk tilgħab, taqleb il-*master* u dan jiġi fuq il-flus, li jkunu ktajjen u ċ-ċampella tiġik tmiss mal-flus, ma tiħux jekk dan ikun mimdud. Ġieli jiġru ż-żinnijiet. Tilgħab u l-*master* li jkun mimdud jintlaqat u jiġi wieqaf. Ta' warajk jista' jidħol sħab ma' min għandu l-eqreb ċampella mal-flus sabiex dak li jmissu jilgħab jipprova jwaqqa' l-*master*, jirbaħ l-ieħor u jaqsam miegħu. Kulħadd ikollhu għajnejn ta' seqer għax ġieli kien ikun hemm aktar minn paga ta' ġimgħa qed tilgħab. Trid tkun moħħok hemm għax jaħdmuk."

Il-plejn: logħba tal-Mandraġġara Ġirbin

Tkellimt ma' Lawrence Ċiantar Tal-Ġimgħa mill-Birgu nhar is-Sibt 5 ta' Ġunju 2004.

"Il-plejn[ii] hija logħba bil-ballun tal-lasktu jew tal-kamoxxa, li kienet tintlagħab il-Mandraġġ tal-Birgu. L-antiki jsejjħulha l-bullar[iii] ukoll. Din il-logħba kienet tintlagħab mal-ħajt tas-sorijiet ta' Santa Skolastika. Kien kbir u ma kienx hemm twieqi li jtellfu. U s-sorijiet kienu tal-klawsura, mhux se joħorġu għalik għaliex qed tħabbat mal-ħajt tagħhom minħabba li dawk maqfulin hemm ġew. Mal-ħajt inħożżu linja qisha mogħla ġiex piedi mill-art, ġieli b'żebgħa[iv] sewda, ħadra jew li ssib. Min jitfa' jrid jagħti d-daqqa bl-għekiesi ta' ġewwa tal-ponn magħqud jew bil-pala tal-id miftuħa."

"Dan irid iħabbat[v] 'l fuq mil-linja u l-ballun irid imiss darba mal-art. Jekk il-ballun jolqot il-linja ta' mal-ħajt, mela dak li qed jilgħab irid jerġa jħabbat. Min ikun imissu jilgħab ma jistax iħalli l-ballun imiss darbtejn mal-art. Jekk jiġri hekk, mela jieħu punt min ta d-daqqa. Min ileħħaq it-tmienja jew il-ħdax jirbaħ. Kull daqqa fiha l-ħsieb. Jekk tkun daqqa tal-għekiesi suppost tkun aktar b'saħħitha, iżda bil-pala tal-id meta tkun ħdejn il-ħajt qed twieġeb għad-daqqa ta' qablek u kważi tmewwet il-ballun."

"Gi©H tintlaghab wiehed ma' wiehed, jew tnejn tnejn u anki tlieta tlieta. Loghba tiehu mal-ghoxrin minuta. In-nies li jilghabuha kienu tan-naha tal-Mandraġġ, hafna drabi barklora. Jo ħorġu ġiex xelini jew tmintax irbieghi MI wiehed u tirbah lira u nofs jew ghal xi flixkun luminata. Niġu sitt gruppi ta* tnejn b'min jitlef jinqala'."

"Fix-Xitwa kienet tintlaghab is-Sibt u 1-Ħadd fìlghodu, iżda fis-Sajf, wara nofsinhar. Jaqtghu ghal min sejitfa' 1-ewwel u dan jibda. Kont stajt thabbat mal-hajt kollhu. L-ghekiesi tal-ponn iġġibhom pjaga, kollha grif. Hija loghba litrid tuża 1-ħażen. Jekk tolqot taht il-linja titlef. Ilha tletin sena li spiċċat. Il-logħba waqfet meta ttieklet il-faċċata tas-sorijiet u ġew i1-karozzi. Spiċċajna 1i Hum lanqas it-tfal tal-Mandraġġ ma jafti x'inhi. Iżda 1-linja tal-logħob hemm għadha mal-ħajt."

Ix-xiber: loghba bil-flus tad-Due Balli

Tkellimt ma* Roman Cutajar Tal-Ħaddied mill-Belt Valletta nhar il-Hamis 29 ta' Lulju 2004.

"Niftakar loghba msejjha x-xiber tintlaghab fnofs in Snin Hamsin. Kont għadni tifel niġri mat-toroq tad-Due Balli, 1-Belt fejn trabbejt. Din il-loghba kienet tintlaghab mas-swar tal-Belt iżda 1-aktar ma* dak tal-Baviera. Il-laghba kienu hafna drabi rġiel mid-Due Balli, sidien tal-briedel jew tal-hwienet tax-xorb ta' Strada Stretta. Dawn kien ikollhom hafna flus, anki mitt lira fuqhom, fi żmien meta paga ta' raġel kienet xi tlett liri fil-ġimgha. U aħna t-tfal, jekk ikollna sikspenz fil-but, konna niskantaw b'dawk il-flus kollha u l-irġiel kienu jkeċċuna."

"Tismaghhom jglìidu "Imxi nhabbtuxiber!" M

"Tilmah 1-irġiel niżlin ta' kuljum in-niżla tal-Fossa fejn idellel wara nofsinhar. Ghaliex din aktar tintlaghab fis-sajf ghax in-nies toħroġ. Jiehdu sehem minn ġiex sa' anki għaxart irġiel. Kien hemm latrina, illum imtajjra, b'bejt lixx infìstat tajjeb minghajr trab u ġebel u jilghabu fuqlia. Il-loghba tibda billi jiftiehmu ghal kemm ha jilghabu. Jibdew minn tmintax irbieghi sa anki tlett liri, hafna drabi b'muniti iżda xi drabi anki b'iiri tal-karti li fuqhom jaghmlu bièca ġebla."

"Il-flus li jintlaghbu, jitqieghdu flinja maġenb xulxin MI boghod mill-hajt skond kif miftiehem bejn il-laghba. Kulhadd jilghab bis-sold tiegħu, jaghtuh kull forma, anki mgħawweġ halli meta dan jitħabbat mal-hajt ikun jista' jersaq qrib il-flus li hemm fin-nofs. Jaqtghu t-tokk u min jiġi jibda. Kulhadd kellhu t-tattika tieghu kif ihabbat is-sold mal-hajt. Galadarba danjaqgħa mal-art ujkun qrib il-flus, daklijkun ghadu kif laghab ikejjel b'xibru minn fejn strah is-sold sal-flus. Dak lijilhaq b'xibru jirbah. Iżda dan mhux kollox, ghaliex jekk b'xibrek tilhaq is-soldi ta' ħaddieħor toqtolhom, jiġifieri jieqfu mil-loghba. Trid tarahom, kulhadd iġebbed xibru."

"Min imissu jilghab jerġa" jerfa' soldu, dejjem jekk ikun ghadu haj. Min kellu I-pala tal-id kbira kellu vantaġġ, u mhux 1-ewwel darba jew tnejn li minn kellu xiber żgħir tnaffar. Il-loghba tista[T] ddum mill-ewwel tefgha ta' sold sa' anki nofs siegha. dejjem skond il-boghod li qed jitfghu."

"Din il-loghba kontra 1-liġi iżda qatt ma rajna puliżija HI hemm. Mhux 1-ewwel darba li kienu jmtrebhu hamsa u ghoxrin lira f loghba. Ix-xiber ilha daqs tletin sena li nqatghet. Hekk kiftelqu I-Amerikani u majnat Strada Stretta din bdiet tinqata'."

'Żaren Busuttil Tal-Lixka jitiakar lix-xjuh ta'Bormla jsejhu lill-munila lat-tminlax irbieghi bl-isem ta' èampella. Dan fi żmien mela n-nofs lira u I-lira kienu ghadhom lal-karti. "Ikun hemm xi wiehed bajjad li se jbajjadlek u jghidlek "Aghtini ċampellar bhala hlas. Din f Bormla tinftiehem bhala munila qawwija.*" 14 la' Lulju 2004 f Ħaż-Żabbar.

"Roman Cutajar Tal-Haddied mill-Belt Vallettajiftakar varjant ta' din il-loghba li kienet tintlaghab lejn 1-1955 mit-tfal tad-Due Balli fuq is-sur ta' Sant Iermu. "Konna nsejjhulha Iċ-Ċama. Min ikun se jhabbat il-ballun irid jiċċama isem ta' haddiehor fl-istess hin biex dak li jissemma irid ikun pront jaqbad il-ballun qabel ma dan jahbat darbtejn ma'1-an." 7 ta' Ġunju 2004 f Wied il-Ghajn.

[m]Tifsira ta' din il-loghba kitibha Anton Attard fl-artiklu ***lì-loghba tal-bullari fuq is-Sur iai-Toqba, fi!-Birgu'.*** Dan ġie mitbugh fL-Imnara, Ħarġa 23, volum 6 numru 2 fi-1999. Jien hassejt li kien hemm xi taghrif siewi iehor marbut ma' din il-loghba li huwa xieraq lijiġi ddokumentat.

[lv]Johnnv Elseworih jchidli li "xi hadd jahdem Sant* Anélu kien iddobba xi laned kbar taż-żebgha tal-laneċ tal-Ngliżi, li jużaw għall-qiegħ sabiex ma jżommx koċċli. Kienet lewn demm il-barri, qisha ***maroon,*** ahmar daghmi. Tghidx kemm kienet tajba ghaliex ma' kull daqqa tal-ballun tal-kamoxxa mal-hajt. din kienet terbi ż-żebgħa, turi li nilaqtet il-linja u b'hekk taqta' hatha pareli u ġlied." 5 ta' ċunju 2004 fìl-Birgu.

[v]Cjużi Ċianiar il-Kaxma. mandraġġar ġirbi. jgharrafhi li "min ikun se jibda 1-loghba irid jghid "Se nitma' jien". ghaliex inttkun qed ritma' 1-baliun ìill-hajt. Kieku tit-tennis. bl-lngliż tgħid *"It's my service".* 7 ta' Ċuinju 2004 til-Birgu.